

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น สิ่งที่สำคัญที่จะต้องพิจารณาเป็นประการแรก คือ การวางรากฐานทางการศึกษาให้แก่เยาวชน เพราะการศึกษาเป็นบันไดขั้นแรกที่จะนำไปสู่การมีความรู้ความเข้าใจ และความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งการปลูกฝังวัฒนธรรมที่ดีตลอดจนพฤติกรรมการแสดงออกในทางที่ถูกที่ควรให้แก่เด็ก โดยเฉพาะการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ช่วยให้ประชากรมีความรู้ ความคิด ค่านิยมที่ดี เป็นบุคคลที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

การศึกษาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาประเทศ หากประเทศใดมีประชากรที่ได้รับการศึกษาอย่างถูกต้องและทั่วถึง ประเทศนั้นจะประสบความสำเร็จในทุกด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะการพัฒนาประเทศไม่ว่าในด้านใด ต้องอาศัยกำลังคนเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งคุณภาพของคนขึ้นอยู่กับคุณภาพการศึกษา และคุณภาพการศึกษาขึ้นอยู่กับคุณภาพครูเป็นหลัก (สุจิตรา พัฒนะภูมิ, 2542)

การศึกษาจะสามารถจัดขึ้นมาได้ต้องอาศัยการจัดการเรียนการสอน และการจัดการเรียนการสอนจะมีขึ้นมาได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ นักเรียน หลักสูตร และครู ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด คือ ตัวครู (ประยูร อาษานาม, 2526) ครูเป็นผู้ก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาการให้แก่เด็ก ครูจึงเป็นตัวจักรที่สำคัญในการนำเอาหลักสูตรไปใช้ และนำหลักสูตรไปสู่จุดหมาย ดังนั้น บทบาทของครูจึงไม่ใช่แต่เพียงสอนหนังสือ หรือถ่ายทอดวิชาความรู้แต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังสอนให้เป็นคนที่มีคุณภาพ ด้วยกิจกรรมและกลวิธีที่มีแบบแผนเฉพาะของตน มีการอบรมศีลธรรมจรรยาและอาชีพไปพร้อม ๆ กัน นอกจากงานในหน้าที่ของครูดังกล่าวแล้ว ครูยังต้องมีบทบาทและปฏิบัติภารกิจด้านอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น ช่วยงานพิเศษของโรงเรียน ช่วยงานของหน่วยงานอื่น ๆ และช่วยงานพัฒนาชุมชน จะเห็นได้ว่าครูมีภาระมากมายที่จะต้องปฏิบัติ ดังที่ สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2524) และแบคแมน ซี ดับบลิว (Backman C.W. อ้างถึงในวัชรินทร์ ดีทรง, 2538) ได้กล่าวถึงภาระหน้าที่ของครูไว้ในลักษณะคล้ายคลึงกัน ดังนี้

1. ภาระหน้าที่ของครูที่มีต่อนักเรียน ได้แก่ ความรับผิดชอบการสอนในวิชาและชั้นเรียนที่ได้รับมอบหมาย จัดเตรียมการสอน ทำบันทึกการสอน จัดเตรียมหรือผลิตสื่อการสอน การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ทำงานที่ได้รับมอบหมายทุกงาน จัดทำงานธุรการที่เกี่ยวข้อง

รับผิดชอบในการอบรมนักเรียนและทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดี ดูแลสุขภาพอนามัยของนักเรียน ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาและให้บริการแนะแนว

2. ภาระหน้าที่ของครูที่มีต่อผู้บริหารโรงเรียน ได้แก่ การให้ความเคารพในฐานะที่เป็นผู้บังคับบัญชา ปฏิบัติตามคำสั่งที่ชอบด้วยเหตุผลของผู้บริหาร สนับสนุนนโยบายการบริหารงานของผู้บริหาร

3. ภาระหน้าที่ของครูที่มีต่อเพื่อนครู ได้แก่ รักษาความลับของเพื่อนครู ช่วยเหลือการงานของเพื่อนครู

4. ภาระหน้าที่ของครูที่มีต่อโรงเรียน ได้แก่ การช่วยพัฒนาโรงเรียน สร้างและรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน

5. ภาระหน้าที่ของครูที่มีต่อชุมชน ได้แก่ สร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ให้บริการแนะนำด้านวิชาการแก่ชุมชน

คุรุสภาได้จัดทำมาตรฐานกำหนดตำแหน่งข้าราชการ ซึ่งออกตามพระราชกฤษฎีกาครูพุทธศักราช 2518 (คุรุสภา, 2532) และได้กำหนดงานของครูที่จะต้องปฏิบัติไว้ ดังนี้

1. สอนและอบรมความรู้สามัญและวิชาชีพเบื้องต้น
2. อบรมศีลธรรม จรรยา มารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม รวมทั้งแก้ไขข้อบกพร่องทางด้านความประพฤติของนักเรียน

3. ปกครองดูแลนักเรียนและรับผิดชอบในวิชาที่สอน

4. ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอน เช่น ทำบัญชีเรียกชื่อ เตรียมการสอน ทำการวัดและประเมินผล

5. ปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

6. แนะนำการศึกษาแก่นักเรียนและผู้ปกครอง

7. ศึกษาหาความรู้ และวิธีสอนใหม่ ๆ เพื่อนำมาปรับปรุง

สำหรับตำแหน่งอาจารย์ 1 มีหน้าที่เพิ่มเติมอีก 3 ข้อ ดังนี้

8. ให้คำปรึกษาและแนะแนวอาชีพ แนะนำปัญหาต่าง ๆ แก่นักเรียน เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาชีวิต

9. จัดบริการด้านวิชาการ และร่วมมือกับฝ่ายวิชาการอื่น ๆ ของสถานศึกษา

10. บริการสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น เป็นที่ปรึกษาให้ความรู้ เป็นผู้นำหรือร่วมกิจกรรมของสังคม

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2526) ได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐาน และแนวปฏิบัติของครูผู้สอนไว้ 6 งาน ได้แก่ งานวิชาการ งานธุรการและการเงิน งานบุคลากร งานอาคารสถานที่ งานความสัมพันธ์กับชุมชน และงานกิจการนักเรียน

กองมาตรฐานวิชาชีพครู สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2532) ได้กำหนดลักษณะงานของครูไว้ 3 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะงานสอนของครู ลักษณะงานสนับสนุนการสอนของครู และลักษณะงานอื่น

สำหรับบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของครูตามแนวความคิดของชาวตะวันตกนั้น Johnson (1984) ได้กล่าวไว้ว่า ครูที่ดีต้องมีบทบาท ดังนี้

1. บทบาทเป็นผู้นำ
2. บทบาทเป็นที่ปรึกษา
3. บทบาทเป็นผู้เชี่ยวชาญในการสอน
4. บทบาทเป็นมิตร คือ ครูต้องให้ความช่วยเหลือแก่เด็กที่มีปัญหาและให้กำลังใจแก่เด็ก
5. บทบาทในการวางจุดมุ่งหมาย คือ ช่วยเหลือเด็กและผู้ปกครองในการตั้งจุดมุ่งหมายในการเรียนได้ ช่วยนักเรียนในการวางแผนการเรียน และสร้างบรรยากาศให้เกิดความกระตือรือร้นในการเรียน

6. บทบาทในการวัดผล
7. บทบาทในการกระตุ้นให้เด็กรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคม

Dodd (1970) กล่าวถึงหน้าที่ที่ครูทั่วไปในประเทศต่าง ๆ จะต้องปฏิบัตินอกเหนือไปจากการสอนว่ามีมากมายหลายประการ ซึ่งอาจสรุปได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. หน้าที่ทั่วไปหรือหน้าที่ครูประจำชั้น ได้แก่ การบันทึกจำนวนนักเรียนที่มาเรียน และที่ขาดเรียนทุกวัน สำรองจำนวนหนังสือ สำรองโต๊ะเก้าอี้ภายในห้องเรียนอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง ทำสมุดประจำชั้น สมุดรายงานประจำตัวนักเรียน ทำหน้าที่ปฐมพยาบาล พานักเรียนไปตรวจรักษาเมื่อเจ็บป่วย และเป็นผู้แนะแนวนักเรียน
2. หน้าที่ด้านบริหารและธุรการ ได้แก่ ควบคุมการขายอาหาร ทำอาหาร ขายหนังสือ และอุปกรณ์ เก็บค่าบำรุงการศึกษา ดูแลการทำสวนของโรงเรียน จัดการป้องกันอัคคีภัยและการฝึกเตรียมพร้อมเมื่อเกิดเพลิงไหม้ และจัดประชุมผู้ปกครอง
3. หน้าที่พิเศษในโรงเรียน เช่น จัดกิจกรรมกีฬา ดูแลห้องสมุด เป็นครูฝึกดนตรี จัดละคร จัดแข่งกีฬา เป็นต้น
4. หน้าที่พิเศษภายนอกโรงเรียน เช่น คุมสอบ ตรวจข้อสอบ คิดคะแนนในการสอบต่าง ๆ ในจังหวัด

จากการศึกษาหน้าที่และความรับผิดชอบของครูดังที่กล่าวมา พบว่า ภาระหน้าที่ของครูประกอบด้วยงาน 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ งานในด้านการสอน ซึ่งรวมไปถึงการจัดกิจกรรมทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนโดยตรง และอีกส่วนหนึ่งคืองานในด้านอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากด้านการสอน เป็นงานที่ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพนักเรียน โรงเรียน และชุมชนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคของการปฏิรูปการศึกษา ที่ต้องมีการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 เป็นทิศทางในการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาที่ชัดเจนแล้วนั้น ครูเป็นอีกผู้หนึ่งที่สำคัญที่จะทำให้การปฏิรูปการศึกษาสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี โดยครูจะต้องมีบทบาททั้งในด้านการพัฒนาผู้เรียน การพัฒนาตนเอง และพัฒนาสถานศึกษา ในด้านการพัฒนาผู้เรียนนั้น ครูจะต้องจัดการศึกษาที่ยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด (มาตรา 22) การจัดการศึกษาต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสม (มาตรา 23) ซึ่งการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีงาม ให้สอดคล้องตามคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 คือ เป็นคนดี คนเก่ง คนที่มีความสุข และมีจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมนั้น ครูจำเป็นจะต้องพัฒนาตนเองและปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองในการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก โดยครูจะต้องสามารถพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้และต้องร่วมมือกันกับบุคลากรภายในสถานศึกษาจัดทำสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง และสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น (มาตรา 27) ในส่วนการพัฒนาตนเองของครูนั้น ครูจะต้องมีแฟ้มสะสมผลงานของตนเอง สามารถทำวิจัยในชั้นเรียนได้ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน และสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ (มาตรา 24, 30) และครูจำเป็นจะต้องพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ เพื่อมิให้ถูกเพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ สำหรับในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสถานศึกษานั้น ครูทุกคนต้องร่วมกันปฏิบัติงานทุกอย่างภายในโรงเรียนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด มีการจัดทำแบบรายงานตนเองของสถานศึกษา (SSR) เนื่องจากในมาตรา 48 ได้กำหนดให้สถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และเพื่อรองรับการประกันคุณภาพภายนอก

จากภาระหน้าที่และลักษณะงานของครูดังกล่าวข้างต้นนับว่าเป็นงานที่มีขอบเขตกว้างขวางมาก ต้องมีการจัดสรรเวลาในการปฏิบัติงานที่เหมาะสม ภารกิจนั้นจึงจะประสบผลสำเร็จได้ จะเห็นได้ว่า “เวลา” เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าทรัพยากรอื่น ๆ ดังที่ หลวงวิจิตรวาทการ (2513) กล่าวว่า “ความสำเร็จแห่งการทำงานทั้งหลาย ดูเหมือนจะอยู่ที่การรู้จักแบ่งเวลาให้เหมาะสมกับงานนั้นๆ” และ “ในบรรดาสິงที่มีค่าทั้งหลายในโลก ไม่มีอะไรมีค่าสูงสุดเท่ากับเวลา ของอื่นที่มีค่าเมื่อเสียหรือหายไป อาจจะค้นเอากลับคืนมาหรือหาใหม่มาทดแทนได้ แต่เวลาถ้าเสียไปแล้ว ไม่สามารถจะเอาคืนมาได้เลย” ดังนั้น การที่จะปฏิบัติงานให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพ ครูจะต้องให้ความสำคัญและตระหนักในเรื่องของเวลาที่ใช้ในการปฏิบัติงานตามภารกิจต่าง ๆ ด้วย และต้องวางแผนจัดสรรเวลาในการปฏิบัติงาน จึงจะทำให้งานสำเร็จลุล่วงได้ตามเป้าหมาย เพราะในการปฏิบัติงานนั้น นอกจากจะอาศัยความรู้ความสามารถและประสบการณ์แล้ว สิ่งสำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ การรู้จักใช้เวลา หากครูโรงเรียนประถมศึกษาสามารถจัดสรรและใช้เวลาในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมแล้ว เวลาที่มีอยู่ก็จะเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งแก่ตัวครูเองและผู้เรียน

ครูในยุคปัจจุบันและในอนาคต จึงต้องได้รับการพัฒนาให้สามารถกระทำหน้าที่ได้อย่างสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป จะไม่เป็นผู้บอกเนื้อหาวิชาหรือสาระความรู้อีกต่อไป แต่จะต้องเป็นผู้ที่สามารถช่วยเสริมสร้างความต้องการในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน สามารถอำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น รวมทั้งตัวครูเองก็ต้องเป็นผู้รักในความรู้ซึ่งมีอยู่มากมายหลากหลายในสังคมยุคใหม่นี้ ดังนั้น ครูจึงต้องพัฒนาวิชาชีพ ให้เป็นครูที่มีความรู้ความสามารถ มีความเข้าใจในระบบการเรียนการสอน การใช้จิตวิทยาการเรียนการสอน รวมทั้งเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้อง เป็นครูที่ดี เป็นที่ยอมรับนับถือของสังคม และเป็นหัวใจของผู้ปกครอง ครูต้องพัฒนาตนเองให้เป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์ สามารถจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนแปลง กระตุ้นยั่วยุให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเอง รู้ทันการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 ว่าด้วยแนวการจัดการศึกษา ในมาตรา 22 ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับผู้เรียน โดยกำหนดว่า การจัดการศึกษาต้องยึดว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ซึ่งการปฏิรูปการศึกษาให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังกล่าวจะสำเร็จได้ต้องมีผู้นำการปฏิรูปที่พัฒนาการเรียนการสอนตามแนวการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งการปฏิรูปการเรียนรู้ถือว่าเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา ดังนั้นใน หมวด 7 มาตรา 55 วรรคสอง จึงได้ระบุว่า ให้มี “กองทุนส่งเสริมครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อ

จัดสรรเป็นเงินอุดหนุนงานริเริ่มสร้างสรรค์ ผลงานดีเด่น และเป็นรางวัลเชิดชูเกียรติครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา...” เพื่อส่งเสริมให้ครูได้วิจัยและพัฒนาการเรียนการสอนในเชิงนวัตกรรมที่หลากหลายต่อไป

การยกย่องให้รางวัลเชิดชูเกียรติครู เป็นกระบวนการหนึ่งในการปฏิรูปวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง เพราะนอกจากจะช่วยสร้างขวัญ กำลังใจ และความภาคภูมิใจให้แก่ครูแล้ว ยังช่วยส่งเสริม สนับสนุนคนดี คนเก่ง และสร้างครูให้เป็น “ผู้นำการปฏิรูปการเรียนรู้” ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด โดยมีหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้จัดให้มีนโยบายส่งเสริมให้ข้าราชการครูทุกคนได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ โดยกองทุนรางวัลเกียรติยศแห่งวิชาชีพครู จึงได้จัดตั้งโครงการครูต้นแบบขึ้น เพื่อมุ่งสรรหาครูดี ครูเก่ง ที่มีผลงานดีเด่นด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน และต้องเป็นครูที่มีศรัทธาต่อวิชาชีพครู มีความตั้งใจที่จะปรับปรุงวิธีการสอนของตนอย่างต่อเนื่อง จนสามารถค้นพบรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีขั้นตอนชัดเจน สามารถเป็นแบบอย่างและขยายผลให้เพื่อนครูได้ และเป็นผู้นำการปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเก่ง ดี และมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) โดยจัดให้มีทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ในโรงเรียนทุกสังกัด ซึ่งโครงการดังกล่าวได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการที่สำคัญ ดังนี้

1. เพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติครูที่มีผลงานดีเด่นด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 และ หมวด 7
2. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูที่มีผลงานดีเด่น พัฒนาครูเครือข่ายไม่น้อยกว่า 10 คน ด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ในลักษณะกัลยาณมิตรนิเทศ เป็นต้นแบบที่ดีของเพื่อนครู ทั้งในสถานศึกษาเดียวกันและต่างสถานศึกษากัน

เกณฑ์ในการคัดเลือกครูต้นแบบ กำหนดไว้ 3 ประการ คือ การจัดการเรียนการสอนของครูตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 การครองตน และการประสานงานกับชุมชน ซึ่งผู้ที่ได้รับการคัดเลือกเป็นครูต้นแบบมีภาระหน้าที่ต้องเผยแพร่รูปแบบวิธีการสอนของตนให้แก่ครูเครือข่ายไม่น้อยกว่า 10 คน ในลักษณะกัลยาณมิตรนิเทศ ให้สามารถพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประเมิณผลได้ชัดเจน โดยได้รับการสนับสนุนค่าให้จ่ายในการปฏิบัติงานเดือนละ 5,000 บาท เป็นเวลา 4 เดือน นอกจากนี้จะได้รับการเสนอชื่อเข้ารับการคัดเลือกเป็นครูแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) ซึ่งในการคัดเลือกครูต้นแบบตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมานั้น ในแต่ละปีจะมีครูในโรงเรียนประถมศึกษา

สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้รับรางวัลครูต้นแบบเป็นจำนวนมากที่สุด รวมตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2541 - 2543 เป็นจำนวนทั้งสิ้น 205 คน

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดให้มีโครงการพัฒนาบุคลากรแกนนำเพื่อเป็นต้นแบบการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ โดยได้ดำเนินการตั้งแต่ปีการศึกษา 2543 เป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ

1. เพื่อพัฒนาบุคลากรแกนนำให้เป็นต้นแบบการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้
2. เพื่อพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการจัดการเรียนรู้ และการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับแนวคิดหลักของการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

บุคลากรในที่นี้ หมายถึง ครู ผู้บริหารโรงเรียน และศึกษานิเทศก์ ในส่วนของการพัฒนาครูแกนนำเพื่อเป็นต้นแบบการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้นั้น กำหนดรายการประเมิน 6 รายการ คือ คุณลักษณะของครู แผนการจัดการเรียนรู้ บทบาทครู บทบาทนักเรียน สื่อการเรียนรู้ และการวัดผลและประเมินผล โดยในปีการศึกษา 2544 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้จัดให้มีการมอบรางวัลครูเกียรติยศ (Teacher Award) โดยให้แต่ละจังหวัดคัดเลือกบุคลากรต้นแบบการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านเกณฑ์การประเมิน จังหวัดละ 18 สาขา สาขาละ 1 คน เพื่อเข้ารับรางวัลดังกล่าว ซึ่งประกอบด้วยสาขา ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คอมพิวเตอร์ จริยศึกษา ศิลป ดนตรี นาฏศิลป์ พลศึกษา สิ่งแวดล้อมศึกษา การงานและพื้นฐานอาชีพ บุรณการ ก่อนประถมศึกษา สังคมศึกษา การศึกษาพิเศษ ผู้บริหารสถานศึกษา และศึกษานิเทศก์ ซึ่งผลการคัดเลือกมีบุคลากรต้นแบบการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ได้รับรางวัลครูเกียรติยศ ทั้งสิ้น 1,287 คน เป็นครูสายผู้สอนจำนวน 1,134 คน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2544)

จากความสำคัญของการใช้เวลา ภาระงานของครูในปัจจุบัน และโครงการส่งเสริมครูที่มีผลงานดีเด่นเพื่อเป็นครูต้นแบบในการปฏิรูปการเรียนรู้ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการปฏิบัติงานและการใช้เวลาปฏิบัติงานของครูที่ได้รับรางวัลในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในด้านการสอน การพัฒนานักเรียน การพัฒนาตนเอง การพัฒนาโรงเรียน การบริการความรู้แก่ผู้อื่น และการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน โดยศึกษาถึงการปฏิบัติงานและการใช้เวลาปฏิบัติงานในแต่ละด้านของครูที่ได้รับรางวัล รวมทั้งปัญหาในการปฏิบัติงานและการใช้เวลาปฏิบัติงาน เพื่อเป็นแนวทางส่งเสริมให้ครูได้ใช้เวลาในการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยคำนึงถึงประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานและการใช้เวลาปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ของครูที่ได้รับรางวัล ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในด้านการสอน การพัฒนานักเรียน การพัฒนาตนเอง การพัฒนาโรงเรียน การบริการความรู้แก่ผู้อื่น และการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูที่ได้รับรางวัล และนักเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 1,021 โรงเรียน

2. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการปฏิบัติงานของครูที่ได้รับรางวัลในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 2.1 ด้านการสอน
- 2.2 ด้านการพัฒนานักเรียน
- 2.3 ด้านการพัฒนาตนเอง
- 2.4 ด้านการพัฒนาโรงเรียน
- 2.5 ด้านการบริการความรู้แก่ผู้อื่น
- 2.6 ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

ข้อตกลงเบื้องต้น

พฤติกรรมการสอนของครูในระหว่างการสอนถือว่าเป็นพฤติกรรมปกติ การสังเกตการสอน ไม่ทำให้พฤติกรรมการสอนของครูที่ได้รับรางวัลเปลี่ยนแปลงไป

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การปฏิบัติงานของครูที่ได้รับรางวัล หมายถึง การทำงานของครูที่ได้รับรางวัลในด้านการสอน การพัฒนานักเรียน การพัฒนาตนเอง การพัฒนาโรงเรียน การบริการความรู้แก่ผู้อื่น และการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

การใช้เวลาปฏิบัติงาน หมายถึง เวลาที่ใช้ในการปฏิบัติงานของครูที่ได้รับรางวัล ในโรงเรียนประถมศึกษา ในด้านการสอน การพัฒนานักเรียน การพัฒนาตนเอง การพัฒนาโรงเรียน การบริการความรู้แก่ผู้อื่น และการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

งานด้านการสอน หมายถึง การทำงานของครูที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอนทั้งหมด เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนให้บรรลุผลตามความมุ่งหมายของหลักสูตร ได้แก่ การเตรียม

การสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อการสอน การวัดและประเมินผล การควบคุม
ชั้นเรียน การจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียน การสอนซ่อมเสริม การปฏิบัติการสอนแทน และ
งานประจำชั้น

งานด้านการพัฒนานักเรียน หมายถึง การทำงานของครูในการจัดกิจกรรมต่างๆ นอก
เวลาเรียน ที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการสอน เป็นการพัฒนาและเพิ่มประสบการณ์ในการเรียนของ
นักเรียนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้แก่ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การอบรมและปกครองนักเรียน
การจัดกิจกรรมแนะแนว การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวันสำคัญต่าง ๆ และการจัดนิทรรศการแสดงผล
ผลงานนักเรียน

งานด้านการพัฒนาตนเอง หมายถึง การทำงานของครูในการปรับปรุงตนเองให้มี
ความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์เพิ่มขึ้น เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานที่ตนรับผิดชอบ
ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ การแสวงหาข้อมูลข่าวสารจากเอกสาร วารสารต่าง ๆ การศึกษา
ค้นคว้าและทำผลงานทางวิชาการ การเข้าร่วมประชุมสัมมนาทางวิชาการ การเข้ารับการฝึกอบรม
การศึกษาดูงาน และการศึกษาต่อ

งานด้านการพัฒนาโรงเรียน หมายถึง การทำงานของครูที่เกี่ยวกับภารกิจของโรงเรียน
เพื่อพัฒนาและส่งเสริมให้โรงเรียนดำเนินงานด้านต่างๆ บรรลุตามเป้าหมายได้ ได้แก่ งานวางแผน
และประเมินโครงการ งานประชุม งานอาคารสถานที่ งานธุรการ งานการเงินและพัสดุ
งานทะเบียนวัดผล งานห้องสมุด งานโสตทัศนศึกษา งานโครงการอาหารกลางวัน งานอนามัย
โรงเรียน และงานสหกรณ์โรงเรียน

งานด้านการบริการความรู้แก่ผู้อื่น หมายถึง การทำงานของครูในการเผยแพร่ ให้คำ
แนะนำความรู้ในด้านรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามรูปแบบของตน
ในลักษณะกัลยาณมิตรนิเทศ แก่ครูทั้งในและนอกโรงเรียน ได้แก่ การพัฒนาครูเครือข่าย การให้
คำแนะนำความรู้ทางวิชาการแก่เพื่อนครู การให้คำแนะนำสถานศึกษาเกี่ยวกับการฝึกอบรมครู
ประจำการ การเผยแพร่ผลงานวิจัยทางการศึกษาและวิธีสอนแก่เพื่อนครู และการเป็นวิทยากร

งานด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน หมายถึง การทำงานของครูที่มุ่งสร้างความ
สัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองและชุมชน ได้แก่ การประชาสัมพันธ์โรงเรียน การให้
บริการชุมชน การร่วมกิจกรรมของชุมชน และการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน

ปัญหาในการปฏิบัติงาน หมายถึง สภาพการณ์ที่ทำให้ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน
ของครูที่ได้รับรางวัล ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา
แห่งชาติ ลดลง

ครูที่ได้รับรางวัล หมายถึง ครูต้นแบบและครูเกียรติยศ ซึ่งปัจจุบันยังปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

ครูต้นแบบ หมายถึง ครูผู้มีผลงานดีเด่นด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามแนวการจัดการศึกษาของหมวด 4 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีรูปแบบและขั้นตอนที่ชัดเจน สามารถเป็นแบบอย่างเพื่อขยายผลให้แก่เพื่อนครูได้ ซึ่งได้รับรางวัลตามโครงการครูต้นแบบ จากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 - 2543

ครูเกียรติยศ หมายถึง ครูที่มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการจัดการเรียนรู้ และการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับแนวคิดหลักของการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งผ่านการประเมินและได้รับรางวัลจากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในปีการศึกษา 2544

ผู้บริหารโรงเรียน หมายถึง ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการ ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่มีครูที่ได้รับรางวัลปฏิบัติงานอยู่ ซึ่งหมายรวมถึงผู้รักษาการในตำแหน่งดังกล่าวด้วย

นักเรียน หมายถึง นักเรียนในชั้นเรียนที่ครูที่ได้รับรางวัลทำการสอนอยู่

โรงเรียนประถมศึกษา หมายถึง โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่มีครูที่ได้รับรางวัลปฏิบัติงานอยู่

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของครู การยกย่องเชิดชูเกียรติครู โครงการครูต้นแบบ และโครงการครูเกียรติยศ จากหนังสือ เอกสารวารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับครูที่ได้รับรางวัลในเรื่องภาระหน้าที่และความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยและสร้างเครื่องมือในการวิจัย

2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารโรงเรียน ครูที่ได้รับรางวัล และนักเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีครูที่ได้รับรางวัลปฏิบัติงานอยู่ จำนวน 1,021 โรงเรียน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 30 คน ครูที่ได้รับรางวัลตอบแบบสอบถาม จำนวน 305 คน ครูที่ได้รับรางวัลตอบแบบสัมภาษณ์ จำนวน 30 คน

ครูที่ได้รับรางวัลที่ใช้ในการสังเกต จำนวน 15 คน และนักเรียนที่เรียนกับครูที่ได้รับรางวัล จำนวน 60 คน

3. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยเครื่องมือ 3 ชนิด จำนวน 5 ฉบับ ประกอบด้วย

3.1 แบบสอบถาม จำนวน 1 ฉบับ เป็นแบบสอบถามการปฏิบัติงานของครูที่ได้รับรางวัล

3.2 แบบสัมภาษณ์ จำนวน 3 ฉบับ ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน แบบสัมภาษณ์ครูที่ได้รับรางวัล และแบบสัมภาษณ์นักเรียน

3.3 แบบสังเกต จำนวน 1 ฉบับ เป็นแบบสังเกตพฤติกรรมการสอนของครูที่ได้รับรางวัล

4. นำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยทั้งหมดไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหา ความถูกต้องและความเหมาะสมของการใช้ภาษา จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ และนำเครื่องมือที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) ในโรงเรียนที่ไม่ใช่โรงเรียนของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 2 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดไทรใหญ่ และโรงเรียนวัดพิบูลเงิน จังหวัดนนทบุรี โดยผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 2 คน ครูที่ได้รับรางวัล จำนวน 4 คน และนักเรียนที่เรียนกับครูที่ได้รับรางวัล จำนวน 4 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 10 คน เพื่อพิจารณาความถูกต้อง ความเหมาะสมของการใช้ภาษา เวลาที่ใช้ และความครอบคลุมของเนื้อหาที่ต้องการศึกษา แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อจัดทำเป็นเครื่องมือฉบับสมบูรณ์ต่อไป

5. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยส่งและรับแบบสอบถามทางไปรษณีย์ สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตการสอน ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองตามวันและเวลาที่นัดหมาย

6. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ แล้วนำเสนอข้อมูลในรูปตารางประกอบความเรียง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบสภาพและปัญหาการปฏิบัติงานและการใช้เวลาปฏิบัติงานของครูที่ได้รับรางวัล ในโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับครูในการนำไปปรับปรุงการใช้เวลาในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ รัดกุมและเหมาะสมยิ่งขึ้น
2. เป็นแนวทางสำหรับครูประถมศึกษาอื่น ๆ ในการจัดสรรการใช้เวลาในการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุด
3. เป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารโรงเรียน ผู้ที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานต้นสังกัดในการที่จะให้ความร่วมมือ ส่งเสริมและสนับสนุนการใช้เวลาในการปฏิบัติงานของครู และส่งเสริมครูให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย